

ГЛОБАЛИЗАЦИЈСКИ ПРОЦЕСИ У РОМАНУ *ЛЕТО КАД САМ НАУЧИЛА ДА ЛЕТИМ*

Апстракт: Утицај културне глобализације на језик књижевности најинтензивнији је у књижевности за младе, у којој уочавамо одлике језика дигиталних урођеника. Предмет анализе је језик романа *Лето кад сам научила да летим* Јасминке Петровић. Основни циљ истраживања је издвајање језичких и стилских појава у којима се огледа утицај енглеског као глобалног језика, дигитализације и средстава масовне комуникације. Проблему језичке различитости није посвећено довољно пажње у досадашњим анализама посвећеним анализираном роману. Упоредо с глобалном културном хомогенизацијом долази до јачања националне свести и уздицања националних култура. Показаћемо како се процес локализације глобалног, односно глокализација, очитује у говору ликова анализираног романа.

Кључне речи: стилистика, лингвостилистика, глобализација, англицизми, роман за децу.

1. У раду¹ се бавимо утицајем културне глобализације на језик савременог српског романа за децу. Глобализација као неумитни историјски процес утиче на све области људског деловања (Чумаков 2010: 39). Културна глобализација је тесно повезана с електронском комуникацијом, технологијом и медијским сликама (Баркер 2004: 77), а у области језика најоучљивија је у језику медија, говору младих и језику популарне културе.

Насупрот маргинализацији женских књижевних ликова у патријархалном друштву, у савременој прози за децу у глобализованом свету јавља се стална унутрашња фокализација у којој је фокализатор женско дете, што обликује начин на који ће читалац доживети приповедне ситуације и

¹ Реализацију овог истраживања финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. уговора 451-03-68/2022-14/ 200140).

догађаје (Ванг 2020: 443). Романи о одрастању женских ликова прате њихово сазревање кроз преиспитивање међуљудских односа, развијање разумевања и толеранције уместо доминације (Ванг 2020: 448).

1.1. У раду ћемо анализирати утицај културне глобализације на језик романа Јасминке Петровић *Лејџо кад сам научила да лејџим*. Вишеструко награђивани роман *Лејџо кад сам научила да лејџим*² објављен је 2015. године у издању Креативног центра и досад је доживео шест издања. Реч је о савременом билдунгс роману који прати одрастање девојчице, написаном у реалистичком кључу. Централне теме романа су отуђење, одвојеност од родитеља, различитост, усамљеност и зближавање. Роман одликује хомодијегетичко приповедање с унутрашњом фокализацијом. Фокализатор је тринаестогодишња Софија, а фокализовано је лето које Софија проводи на Хвару, односно породични односи које главна јунакиња открива и промишља током летовања. Иако је роман *Лејџо кад сам научила да лејџим* био предмет анализе различитих студија (Игњатов Поповић 2020; Гордић Петковић 2020; Ројић 2020), језик романа није подробније проучаван. Вишејезичност и језичке разлике чине основу вербалног хумора, а превазилажење неспоразума у комуникацији води зближавању Софије с њеним рођацима, па ћемо језик романа посматрати у светлу глобализацијских топоса помирења и толеранције. Додатно, показаћемо како се друштвени феномени као што су технологија и савремени национални идентитети рефлектују у језику књижевности за децу.

1.2. У раду користимо лингвостилистичку методу. Проблем истраживања је начин на који глобализацијски просеци утичу на језик српског романа за децу 21. века. Основна претпоставка је да глобализацијски процеси највише утичу на језик романа за младе, који има одлике језика дигиталних урођеника. Основни циљ истраживања је издвајање језичких и стилских појава у којима се огледа утицај енглеског као глобалног језика, дигитализације и средстава масовне комуникације.

1.3. Будући да су у роману присутни одједи рата на простору бивше Југославије који је довео до раскола у мешовитим породицама, *Лејџо кад сам научила да лејџим* спада у романе антиратне тематике, иако се саме јунакиње не налазе у центру ратних збивања (Игњатов Поповић 2020: 100). Главна јунакиња се преображава кроз упознавање свог порекла и открива колико је значајно превазићи разједињеност међу људима (Игњатов Поповић 2020: 108). Одједи мита у *Лејџу кад сам научила да лејџим* огледају се у мотивима летења, сна и жртвовања (Игњатов Поповић 2020: 104). Један од централних мотива у роману је мотив летења као уздизања изнад

² Награда *Невен* за 2016. годину, *Плави чујерак* за 2015. годину, *Досићејево ђеро* за 2015. годину, *Мали Принц* за 2015. годину и *Средрно Гашино ђеро* за 2015. годину.

површног, материјалног, земаљског, који је чест у митовима и сновима, а потцртан је и интертекстуалном везом с Баховим романом *Галед Цонајџан Ливинџџон* (Игњатов Поповић 2020: 104). Пред крај читања Ендеове *Бескрајне ѝриче* Софија у полусну замишља како лети с Атрејем кроз Фантазију, а у хипнагоичким сликама се преплићу ликови и сцене из *Бескрајне ѝриче* са ликовима бабе и ноне које су постале девојчице и необрађеним утисцима претходног дана, док полусан прелази у сан: „Сањам... или сањам да сањам... или сањам да сањам да сањам... Шта год да је, само нека траје што дуже” (Петровић 2019: 32). Мотив летења се преплиће с мотивом сна, а током Софијиног сазревања сан се јавља и као предсказање смрти нона Луце, која се може тумачити као својеврсно жртвовање, јер ће њена смрт помирити баба Марију и дида Луку (Игњатов Поповић 2020: 106). *Лейџо када сам научила да лејџим* управо кроз мотив летења метафорично описује жељу тринаестогодишњакиње одрасле у транзиционој Србији да превазиђе расколе унутар своје породице, превазиђе кризу одрастања и кризу личног идентитета (Гордић Петковић 2020: 118).

1.4. Проблем вишејезичности у хрватским романима за децу с постјугословенским темама, однос према екавици, културотворна улога језика и истицање језичких разлика, проучен је с аспекта стварања негативних стереотипа о Србима, брутализиацију српског језика и поједностављивања језичке ситуације (Славска 2020: 84). Насупрот језику као симболу колективног идентитета, савремени романи за децу о постјугословенским темама истичу вишејезичност као израз личног идентитета (Славска 2020: 88).

С аспекта геокритике, проучаван је Стари Град као *locus* постјугословенске књижевности за децу, у ком се сусрећу географске и историјске чињенице о острвском градићу довољно удаљеном и од Београда и од Загреба и измишљена, лична историја књижевних јунака на прелазу из детињства у рану младост (Ројић 2020: 88).

2. У роману *Лейџо кад сам научила да лејџим* уочава се низ језичких и стилских сигнала глобализацијских процеса: англицизми (адаптирани и неадаптирани), омладински жаргон под утицајем енглеског језика и дигитализације, дијалектизми као језички сигнали глокализације (јужночакавски икавски), поређења с називом брэнда.

2.1. Несигурност, борба за егзистенцију, немаштина као тековина транзиције утичу на породични живот и уносе немир у живот тринаестогодишње Софије. Лични немир, незадовољство због доласка у непознати мали град, у другу језичку и културну средину и незадовољство због раздвојености од пријатеља Софија превазилази коришћењем мобилног телефона, интернета, читањем објава на фејсбук профилима пријатеља, разговорима путем Скајпа.

Услед утицаја средстава масовне комуникације нестандартна лексика и колоквијална фразеологија нису више одлика искључиво разговорног функционалног стила, већ долази до померања стилских граница. Омладински жаргон у роману, у оквиру комуникације путем порука, постова на Фејсу, лајкова и породичних конференција на Скајју одликује неоправдана и прекомерна употреба англицизама, који често нису адекватно адаптирани језику примаоцу, слаби структуру српског језика. Софијин говор одликује честа употреба адаптираних англицизама који су одлика говора њене генерације:

Баба је извадила из кесе јастук, али не онај *фенси* за пут, онај што се надувава, него прави велики јастук за кревет. (Петровић 2019: 9); Чула сам ја раније да тако говори када би разговарала телефоном, али чим би спустила слушалицу, одмах би се *свичовала* на београдски говор. Међутим, откако смо у Старом Граду, баба се *забајовала* и само цепа бодулски. (Петровић 2019: 15); Објавила сам данас на свом профилу да овде имам сјајно друштво, све неки *сиренцери* [...] Онда сам направила *селфи* тако да се виде једрилице иза мојих леђа, па нек Јулијана цркне од љубоморе. [...] Нисам јој *лајковала* ниједну *фоџику*. (Петровић 2019: 34); Била сам тотално ПАФ. (Петровић 2019: 77)

Енглески, као доминантни језик интернета, утиче на говор тинејџера широм света, па се тако и у говору српских и у говору хрватских тинејџера јављају англицизми као што су *шајовати*, *Фејс*, *таџеџи*, који су специфични за умрежену културу и друштвене медије:

Сигурно ми шаљу поруке на *Фејс*, а ја не могу да их видим. Како је грозан живот без *интернета*! (Петровић 2019: 19); Рекла сам му да на свакој фотки *шајује* Марка. (Петровић 2019: 19); Питала сам конобара која је шифра за *вајрлес*. Хтела сам да одем на *Фејс*. (Петровић 2019: 52); Види је на *Фејсу*! (Петровић 2019: 123); Нисам приметила да је Свен *таџеџи* манијак, заправо нисам ни имала прилике, ми смо се видели укупно четири пута у животу. (Петровић 2019: 138)

Неадаптирани англицизми из сфере електронске комуникације део су говора младих нараштаја широм света, па се и говор тринаестогодишње Српкиње одликује неоправданим англицизмима, који се могу заменити српским речима (*Google translator* – гугл преводалац, *Reply* – одговори, *Send* – пошаљи):

И таман да притиснем *Send*, аутобус крене, а мама и тата почну да трче поред мог прозора. Мислила сам *ОК*, трчаће мало, па ће стати. (Петровић 2019: 10); Али ту је била баба, наш приватни *Google translator*, која ми је објаснила да кино значи биоскоп. (Петровић 2019: 22); Притискам *Reply* и куцам: Опустите се. Зажмури и замишљај да летиш. Притискам *Send* и гледам како порука одлази. (Петровић 2019: 99)

У Софијином говору се у истој реченици јављају адаптирани и неадаптирани англицизми када описује доживљај себе као дела електронске комуникације:

Ах, кад бих могла сад себе да *селекџујем*, онда кликнем десним мишем на *Cut*, одем на „Моја соба” и опет десним кликом на *Paste*. (Петровић 2019: 44)

Током боравка у Старом Граду у говору главне јунакиње долази до смењивања жаргонских израза пореклом из енглеског (истакнуто подвлачењем) са регионализмима пореклом из италијанског језика (истакнуто италиком), што илуструје следећи одломак:

На спрату су две собе за спавање, тераса и једна пролазна просторија коју зову *сола*. На *соли* је старински тоалетни сто са огледалом. Њега зову *џсиха*. Гледање у себе је за психијатра, ваљда је то објашњење за назив. Ко би га знао? Док пролазиш кроз *солу*, звезка огледало. То је баш *спуки*, нарочито ноћу, кад је мрки мрак. (Петровић 2019: 26)

До хибридизације долази и у говору Ане и Лукине, јер се у истој реченици јављају англицизми и дијалекатске одлике говора:

Види је на *Фејсу!* *Тајовала саџ* те! (Ана, Петровић 2019: 123); Зар ниси примјетила да је стално с неки *џаџеџон*? Свен ти је из оног вица „Постоји живот изван *инџернеџа*. Стварно? Дај ми *линк!*” (Лука, Петровић 2019: 138)

2.2. Говор главне јунакиње одликује честа употреба жаргонских речи и израза као што су *ликуша*, *блам*, *избламирайџи*, *кайирайџи*, *џимаџи*, *џиџа*, *блејаџи*, *орџак*, *џриџи*, *срчка*, *сџрефиџи*, *смор*, *смориџи се*, *џџреберка*, *ликуша*, које не припадају новијем жаргону и забележени су у речнику жаргона (Андрић 2005):

Хтела сам да читам, али се нека *ликуша* побунила да јој смета светло, па сам морала да искључим лампу. (Петровић 2019: 11); А кад нас је довољно *избламирала* пред цариницима, сетила се да је документ ставила на сигурно место – у кесу с лековима. (Петровић 2019: 11); Од нервозе сам појела све што је остало од *клоје*. (Петровић 2019: 12); Није ни чудо кад *се нарокала* бромазепамима. (Петровић 2019: 12); То су све бабини рођаци, *орџаци* и *орџакиње* из детињства. (Петровић 2019: 15); Успела сам да *скайирам* да се уз море говори далматински, у брдима влашки, а на острвима бодулски. (Петровић 2019: 15); Ма, *сујер* је баба, само кад не би оволико хркала. (Петровић 2019: 16); *Тоштални смор*. (Петровић 2019: 16); *Блам* ме је од ње. (Петровић 2019: 22); Збуњено сам слегла раменима јер је нисам баш *скайирала*. (Петровић 2019: 22); Нона Луце је била боља *риба* од Симићке из VIII/2. (Петровић 2019: 24); Могла бих да је замолим да ми донесе чашу воде, али ми је глупо да је *цимам*. (Петровић 2019: 26); Онда или читам или *блејим* на Фејсу на мобилном. (Петровић 2019: 26); Жива сам *се сморила*. (Петровић 2019: 33); Ја га стварно не *кайирам*. (Петровић 2019: 34); Могла бих с њим да шетам увече по риви, а не с бабом и ноном као најгора *ширедерка*. (Петровић 2019: 35); Има да ме *стирефи срчка*. (Петровић 2019: 39)

СМС преписка у роману доноси комуникацију у писаној форми коју одликује елиптичност, неформални тон и спонтаност карактеристична за усмену комуникацију, као и употреба жаргонских речи:

Ивана и ја *се смарамо* у школском. (Петровић 2019: 10); Тотални *џриј*. (Петровић 2019: 25); *Фрка* је. (Петровић 2019: 84); Боли глава, а још више боли *блам*. (Петровић 2019: 99); Тај лик се набацивао Лари, *моро* сам да га *набодем* у вућа. (Петровић 2019: 99)

И жаргонски израз *биџи* у *фазону* део је омладинског жаргона који бележи речник жаргона (Андрић 2005: 15), јер већ дуго постоји у српском жаргону:

Запањила сам се, никад не бих помислила да је била у *џом фазону*. (Петровић 2019: 23); Ма колико ми је драга нона Луце и њен поклон, медаљон уопште *није* у *мом фазону*, али реално. (Петровић 2019: 28)

2.3. Упоредо с доминацијом енглеског као глобалног језика, јача национална свест. Паралелно с глобалном културном хомогенизацијом одвија

се процес локализације глобалног, односно глокализација. Стога је чак и савремено националистичко осећање заправо један од аспеката глобализације (Баркер 2004: 77), а оно се рефлектује у односу према језику.

Наспрам Софијиног урбаног београдског дијалекта, у роману имамо бодулски, локални говор нона Луце и осталих Софијиних рођака. Бодулски говор је говор западног дела острва Хвар (Илешкић 1933: 151) и припада острвским поддијалектима јужночакавског дијалекта (Лисац 2009: 82), који, као и други јужночакавски поддијалекти, има специфичну лексику (Лисац 2009: 83).

Иако је дијалекатска лексика са којом се читалац среће неразумљива потенцијалној читалачкој публици коју чине српски тинејџери, у роману нема речника непознатих речи, нити објашњења датих у фусноти. Управо ова чињеница даје посебан статус дијалектизмима у роману.

Софију мајка испраћа на пут поручујући јој „да је Стари Град најлепше место на свету”, али је уједно упозорава да тамо не говори *бре* и да не користи ћирилицу, јер би се могао наћи неко ко ће попреко да је погледа (Петровић 2019: 11). У разговору с мештанима Софија користи невербални говор да би сакрила своје порекло, боји се да нису открили да пише ћирилицом и осећа nelaгоду јер не разуме локални говор:

И овог пута одговарам исто – слезем раменима. Тако је сигурније. Да ми не излети случајно неко *бре*. [...] Стрепим од следећег питања. Као прво, да ли ћу га разумети, а као друго, да ли ћу умети на њега да одговорим? (Петровић 2019: 41); А шта ако испред мене не стоји баба, већ генерални секретар Међународне криминалистичке полицијске организације. Хм, можда су пронашли мој блокчић и открили да пишем ћирилицом... (Петровић 2019: 42); Нашла сам и *Енциклопедију мршвих* Данила Киша, и то на ћирилици. Препознала сам мамин рукопис на посвети: *За шетиша Луцију и барба Матиша од Зденке, лејџо '86*. Па шта ме је онда смарала да овде не употребљавам ћирилицу? Ништа ја не капирам. (Петровић 2019: 45)

У говору нона Луце уочавамо упитно-односну заменицу *ћа*, икавски рефлекс *јаша*, икавизме (*лија*, *највридније*, *одувик*, *огнили*, *волили*, *човик*, *вирује*, *цила*, *дви*), презент *видин* и *иман*, радни глаголски придев у мушком роду *јука* и *разиша*:

Стави га око врата да те *видин* – најзад сам добила инструкције од ноне. (Петровић 2019: 28); *Лија* моја, то је нешто *највридније* шта *иман*. Мате и ја смо одувик *жељели* једну цурицу,

такву ка шта си ти... – рекла је нона Луце и бризнула у плач. (Петровић 2019: 28); *Лија* моја, друго је то кад си *дома!* Ми ти *овод* немамо хитну. *Однили* су је у Јелсу. Ако добијеш *фидру*, *ћа* ћемо *чинии*? Ајде, *лија* моја, послушај баку. [...] Добро, донесите малу порцију „Великог пирата” и *дасџа*. [...] Ја ћу да *илаиин*, ја *сан* вас звала на сладолед – пресућује нона Луце. (Петровић 2019: 36); *Њих два* су га *волили*, а ти си га обожава-ла, сестро, а Тито је *најравија* *цилу* ову *јулендоџу*, ајде *диш* *ћа*. *Најравија* је државу само да *вриди* за његова живота, а онда *јука балун* и *разиша* се клуб. Ма, *доје* да *мућин*. (46); Кад *човик вирује*, лакши му је живот. (47); Ја ни сад никог не *иштан* ни ко је ни одакле је. За мене има само *дви* категорије – ил’ си *човик* ил’ си говно – нона Луце спушта на сто чинију с бресквама. (47); Зденка, *лијоџо* теткина. Оли нас чујеш? (49); Ајде, Маре, не пизди, с *дишџион* је све у реду – брзо јој је одговорила нона Луце. (53); Летује са *дви* бабетине, ето *ћа* је притисло. [...] Ајде *мући Маре*, *молин* те. [...] Сваки *човик* је друга *шџорија*. (54); Не, у собу ти може ући једино пух, ако се узверу уз онај *бајам*³ тамо – показује нона Луце руком на бадемово дрво. (60); Та-блице скидају и другим *фурештима*, не само Србима. *Мулари-ји*⁴ то дође ка трофеј. (62); Маре, стално си у истон *ђиру*⁵. (67); *Сџори* смо, сви троје смо *сџори*, можемо *умриџи* сваког часа, ово је прилика да сви скупа седнемо за један стол *ка* кад смо били *дица*. (68); *Лијо* ти *кажен*, ајмо скупа у недиљу на ту *фе-ишџу*⁶, биће добра *сџиза*, у *Амфори* се увик добро једе, *ивати* ће клапа... (68); *То, ћа* је? – нона ме гледа широм отворених очију. (Петровић 2019: 98).

Нона Луце објашњава Софији како је почео рат, истичући у први план језичке разлике међу Србима и Хрватима:

После Титове смрти све је пошло низдол. Били смо јадни и гладни и почели смо гледат једни другима у пјат. Срби су ви-кали хлеб, Хрвати крух и свако је мислиа да је баш он у праву и да је боји од оног другог и да заслужије већи дио... – нона је

³ Покрајински израз за бадем (Клајн, Шипка 2008: 183).

⁴ *Муларија* (покр. фам.) према венецијанском *tularia*, у значењу дечурлија, мангупарија (Клајн, Шипка 2008: 808).

⁵ Према италијанском *giro*, у значењу „кружење, кратка шетња (укруг)” (Клајн, Шипка 2008: 401).

⁶ Према италијанском *fiesta*, у значењу „свечаност, весеље; забава” (Клајн, Шипка 2008: 1327).

наједном заћутала. [...] Гађали су нас најприје ријечима, а кад су их забољела грла и уши, прешли су на пушке и бомбе. (Петровић 2019: 75)

Говор бабе по доласку у родни град након двадесет шест година најпре је само делимично ијекавски када се обраћа Софији (ијекавски *сусједи, дјевојчица* али екавски *две и овде*) с икавизмима (*дица, лијо, мистџо, врме*):

Политика није за *дицу, њој* ти *лијо* у врт убрлат зелену *салотџу!* (Петровић 2019: 23); Сви *сусједи* сад гледају у нас две – победоносно ће баба. – Овде зидови имају и очи и уши. Ово је мало *мистџо*, није ти ово Београд. (Петровић 2019: 25); Умиј се *овин*. (Петровић 2019: 25)

Током боравка у Старом Граду, бабин говор постепено губи језичке одлике средине у којој живи и све више користи икавизме (*лијо, усрид, врме, њори, доли, живили, волили, волила, најлијше*), депалатализацију (*јуди, земја, њоја*) дијалекатске падежне наставке (*џобон, миши, ин, некому*) и глаголске облике (*џила, сџаван, чујен, дџа, шушко, дџж, њој, лећ, ић, сџрашиџи, изић, нисан*), уз употребу регионализама (*ћа, јуди, овод, ајме, земја*):

Ћа је било? [...] А што ми то *лијо* не кажеш него ме будиш *усрид* ноћи? (Петровић 2019: 33); Како да те *чујен* кад *сџаван*? [...] Какве то везе има с *џобон*? [...] А шта би ти *џила*, да ја *сџаван* ванка? (Петровић 2019: 34); Ништа не *чујен*. [44]; Ма, *дџж* ћа! То су ти *миши*! (Петровић 2019: 44); То *ин* је кућа. *Миши* живе *њори*, ми, *јуди, доли* и то је тако. Ајде *њој* *лећ*. Немаш се чега *сџрашиџи*. (Петровић 2019: 44); Сви смо га *волили*, такво је било *врме* – убацује се главна глумица у разговор. (Петровић 2019: 46); *Нисан* ја *волила* *џрикву* ни кад сан била *овод*. Ја сан *волила* Југославију. *Ајме*, како је то била *лија* земја! Ал' *некому* није одговарало *ћа* смо различити а сложни, па су нас по свађали. (Петровић 2019: 47); Е, ово ти је *најлијше*. (Петровић 2019: 49); Чујеш *ћа* ти *јоворин*? (Петровић 2019: 57); Од наше куће почињу *њоја*, а *њоја* су пуна гуја. (Петровић 2019: 57); Софија, у *њоје* више нећеш *ић*! (Петровић 2019: 57); Нема никаквог али, из куће ми нећеш *изић* без *овеја*, јасно? (Петровић 2019: 57); Кажу да су га извукли из *морџвих*. *Молом* је било све стало, и *сардце*, и плућа, и све – моја баба је ипак најбоље обавештена. (Петровић 2019: 59); С *Лукон* нећу никад *сестџ* за исти *сџол*, никад, док сан жива! (Петровић 2019: 68); Ја сан била очајна због *џеја*. И данас *сан*. (Петровић 2019: 68)

Језичка различитост се у роману приказује кроз објашњења речи бодулског говора која су упућена Софији и пропраћена њеним духовитим и ироничним коментарима (Роић 2020: 87). Када разговара са Софијом, баба Марија најчешће објашњава значења регионализма:

Моја *нона*⁷ се увек овин умивала и имала је лице ка у *дјевојчице*. (Петровић 2019: 25); Ајде, узми пинку *диње* да се освежиш. [...] Е, овдје ти за лубеницу кажу *диња*, а дињу зову *милун*⁸... Ајде зини, јуби те твоја баба, ајде требају ти витамини да ојачаш... (Петровић 2019: 53); Да су стигли пинту касније, моли би *ѝарѝиѝа*⁹. Софија, је л' ме ти капиш ћа ти говорин? Моли је мога умрит. (Петровић 2019: 57); *Мир*¹⁰ значи зид – одговара баба и затвара новине. (Петровић 2019: 59); А шта су то *ѝанѝаѝани*¹¹? – у овом разговору има доста непознатих речи за мене. – То су ти штакори – објашњава ми она друга комшиница. – А шта су то *ѝѝакори*? – не одустајем. Пацови – од бабе добијам коначно разјашњење. (Петровић 2019: 59); А шта су то *фурешѝи*? То су ти странци, туристи – одговара она и намешта се у кревету. (Петровић 2019: 62); Софија, изнеси вишњевачу и два *дићерина* за нону и мене, а себи направи топлу чоколаду – довикује баба одозго, кроз *шкуре*. – Шта је то *дићерин*? – дижем главу ка прозору. – Чашица за вишњевачу – баба је већ сишла у двориште. (Петровић 2019: 82)

У репликама баба Марије када разговара са Софијом објашњења значења романизама изостају када је веома изнервирана, узбуђена или када је унука прене из сна:

Софија, *шуѝаман*¹² се не качи на коноп тако... – отима ми баба пешкир из руку. (Петровић 2019: 24); Ко би биа на шуфиту¹³?

⁷ Покрајински према италијанском *nonna* (Клајн, Шипка 2008: 839).

⁸ Према италијанском *mellone* (диња) (Сјеран 1988: 439).

⁹ Према италијанском *partire* (отпутовати) (Сјеран 1988: 157).

¹⁰ Према италијанском *muro* (зид) (Сјеран 1988: 683).

¹¹ Покрајински израз пореклом из венецијанског дијалекта, од *pantegana* (пацов, штакор) (Клајн, Шипка 2008: 893).

¹² Према италијанском *asciugamano* (пешкир) (Сјеран 1988: 561).

¹³ Романизам *шуфити* у значењу „таван, поткровље” део је градитељске терминологије у Далмацији у којој се након млетачког освајања Далмације у XV веку јавља велики број речи из латинског и италијанског, а најпре је имао облик *sufficta*, према италијанском *soffitta* (таван)

(Петровић 2019: 43); Пенсош¹⁴ на ово *ћа шушко?* (Петровић 2019: 44); Е, има их у *шуфийи*. (Петровић 2019: 44); Данас се дају велики *шолди*¹⁵ за *објасниџи* шта је то мултикултуралност и толеранција, а ми смо тако *живили*, сви скупа... (Петровић 2019: 47); У новинама пише да је јучер неког мOLOG *фурешийи*¹⁶ у Јелси ујела гуја, биће да је биа поскок. (Петровић 2019: 57)

Језичке разлике се превазилазе кроз објашњења речи бодулског говора која Софија најпре добија од бабе, ноне или рођака, а током боравка у Старом Граду тринаестогодишњакиња почиње да користи регионализме у свом говору:

Баба ми је рекла да ми је Луце *нона* (тако у Далмацији кажу баба) и да не морам да јој говорим Ви. [13]; Долазим до прозора. Отварам *шкуре*. Тако се зову спољашњи дрвени капци који штите собу од сунца, ветра и кише. (Петровић 2019: 16); Затварам *шкуре* и враћам се у кревет. (Петровић 2019: 18); Нона Луце је спремила екстра вечеру – рибу на роштиљу. Они овде кажу риба на *траделе*. (Петровић 2019: 19); Уз вечеру сам попила чашу *деванде*. Нона Луце ми је сипала на дно чаше црно вино, а онда до врха досула воду. (Петровић 2019: 19); У доњем делу куће налазе се кухиња, дневни боравак, *веранда*, купатило и *камарин*. Тај *камарин* му дође нешто као остава. (Петровић 2019: 23); Чаршав шушти. Овде чаршав зову *ланицун*. (Петровић 2019: 31); Тако да смо пужеве стављали у *кариолу* (назив за колица), а онда их пуштали у поље изван града. (Петровић 2019: 33); Има доста књига о шаху, јер је *ноно* Мате волео да игра шах. (Петровић 2019: 45); Када су дошле трећи пут, ми смо тек тада отварале *шкуре*. Цела кућа је мирисала на *фријуле* од претходне ноћи. Од *шулума* су нам остали мамурлук и брдо прљавих судова. *Фријуле* личе на крофне, само што су много мање. (Петровић 2019: 71); Нашла сам у *камарину* два бицикла у доста добром стању. (Петровић 2019: 73); А шта је то *дишйеџи*? – питала сам нону док сам јој закопчавала бисере. – Инат – кратко ми је одговорила. (Петровић 2019: 79); Вечерас смо се сви окупили у *нониној* кући. Седели смо у дневном боравку. Први је проговорио *барда* Јосип. (Петровић 2019: 132).

и *soffitto* (плафон) (Марасовић Алујевић 1984: 72).

¹⁴ Према италијанском *penso* (мислим) од глагола *pensare* (мислити, размишљати) (Сјеран 1988: 160).

¹⁵ Према италијанском *soldo* (новчић) (Сјеран 1988: 234).

¹⁶ Према италијанском *forestiere* (туђинац, странац, гост) (Сјеран 1988: 86).

2.4. Анализом стилских одлика романа које указују на утицај културне глобализације, на основу критеријума фреквенције, као стилска доминанта издвајају се поређења с хрматонимима, док се друге стилеме (графостилеме, копулативна метафора, антономазија) знатно ређе јављају као сигнал глобализацијских процеса, па су остале изван фокуса наше анализе.

У стилски маркирану лексику из области глобалног конзумеризма поред англицизама спадају и хрматоними (називи производа), којима се често исказује културна информација (Николић, Вељовић 2020: 291). Поређења у којима је појам са којим се пореди најчешће чувени бренд јела (*киндер јаје, чоколадна бананица, ментол-домдона*), апарат (*мобилни телефон, фото-апарати*) или глобални феномени из света забаве (*ријалити шоу-програма, видео-ирица*). Описујући предмете, особине људи и појаве које је окружују Софија их упоређује с производима који су блиски деци данашњице (индустријски слаткиши и дигитални апарати), као и с *производима* индустрије масовне забаве и (не)културе. Сливита поређења наглашавају и живље представљају појам који се упоређује, привлаче пажњу читаоца својом неочекиванашћу, а уједно уносе одлике разговорног језика младих, потцртавајући глобални феномен конзумеризма:

Надлећемо трајект. Како је мали, као мобилни телефон. (Петровић 2019: 28); *Као да смо у ријалити шоу-програму*. Њих две се по цео дан надмећу која је боља куварица, а ја им дођем жири. (Петровић 2019: 45); *Као да су ме саставили од делова из различитих киндер јаја*. ТРАС! Живи сам баксуз! (Петровић 2019: 73); Ова нонина прича ми личи на неку видео-ирицу. Значи, лудило! (Петровић 2019: 75); Ова Кејт ми ужасно личи на бабу. Приказује се као тврда ментол-домдона, а у сивари је мекана као чоколадна бананица. (Петровић 2019: 80); Соба остаје мрачна, али врло брзо блесне муња као длиц од фото-апарата. (Петровић 2019: 86).

Насупрот поређењима с хрматонимима, који успостављају везу са актуелним феноменима потрошачке културе, стоје поређења с књижевним ликом из школске лектуре и антономазија, односно оказионално именовање лика из познатог књижевног дела за децу, којима се успостављају интертекстуалне везе са културним наслеђем човечанства:

Како да се спасем? Да пишем поруке у боци? Да наиравим слав и додећем са осирва као Робинзон Крусо? Ето неке користи и од лектуре! (Петровић 2019: 13); Оливер Твист је за мене Срећко Срећковић. (Петровић 2019: 13)

3. Утицај културне глобализације је најинтензивнији у књижевности за децу и младе, чији су реципијенти дигитални урођеници, конзументи добара и услуга глобалног потрошачког друштва.

На лексичком плану културна хомогенизација у говору младих јунака романа *Лейџо кад сам научила да лејџим* Јасминке Петровић очитује се у честој употреби англицизама и лексике из домена електронске комуникације. Истовремено с процесом културне глобализације одиграва се *глокализација* услед које се у говору младих мешају англицизми с регионализмима. Националне разлике потцртава опозиција урбаног београдског дијалекта и бодулског говора (јужночакавског дијалекта на Хвару). Да би описала људе, предмете и појаве главна јунакиња их пореди с робом масовне потрошње или производима масовне културе, кроз необичне и неочекиване везе и асоцијације.

Језик романа *Лейџо кад сам научила да лејџим* рефлектује утицај енглеског као глобалног језика, дигитализације и масовних медија на говор младих, али и истовремено присуство националних култура, што за последицу има глокализацију. Анализирана језичка и стилска средства често наглашавају емотивно стање говорника, припадност одређеној генерацији или националности, али и чињеницу да се генерацијске, културне и националне разлике у присној и искреној комуникацији лако превазилазе.

Литература

Андрић (2005): Драгослав Андрић, *Двосмерни речник жарјона и жарјону сродних речи и израза*, Београд: Zeptr Book World.

Баркер (2004): Chris Barker, *The SAGE Dictionary of Cultural Studies*, London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.

Гордић Петковић (2020): Владислава Гордић Петковић, У другом лицу множине: интеграција различитости и идеолошки оквири одрастања у постјугословенском контексту, *Дејџињсџиво: часојис о књижевносџи за децу*, 46(1), 110-119.

Игњатов Поповић (2020): Ивана Игњатов Поповић, Уметност као противтежа рату у романима *Лейџо кад сам научила да лејџим* Јасминке Петровић и *Сазвежђе виолина* Весне Алексић, *Дејџињсџиво: часојис о књижевносџи за децу*, 46(1), 97-109.

Илешић (1933): Фрањо Илешић, Нешто о Јелши на Хвару и о јелшанском говору, *Јужнословенски филолој*, књ. 13, 151-160.

Ванг (2020): Cathy Yue Wang, Disappearing Fairies and Ghosts: Female and Child Characters as Others in Chinese Contemporary Children's Fantasy, *Children's Literature in Education*, Vol. 51, Issue 4, 433-450.

Клајн, Шипка (2008): Милан Клајн, Данко Шипка, *Велики речник сѝраних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј.

Лисац (2009): Јосип Лисац, Јужночакавски дијалект и његов лексик, *Croatica et Slavica Iadertina*, 5, 79-85.

Леонард (2013): Philip Leonard, *Literature After Globalization: Textuality, Technology and the Nation-State*, Continuum Literary Studies, London: Bloomsbury Academic. <http://ezproxy.nb.rs:2059/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=523588&site=eds-live>

Марасовић Алујевић (1984): Марина Марасовић Алујевић, Романизми у градитељској терминологији у Далмацији, *Чакавска рич*, 12(1-2), 55-103.

Николић, Вељовић (2020): Милка Николић, Бојана Вељовић, Збирка песама *Кад будем млађи* Матије Бећковића у контексту савремених културолошких образаца о здравом начину живота, у: Д. Бошковић, М. Ковачевић, Н. Бубања (ур.), *Брендрави јела и љића: књижевности, језик, уметности, култура*, Крагујевац: ФИЛУМ, 281-296.

Роић (2020): Сања Роић, Стари град на Хвару као locus постјугославенске књижевности за дјецу, *Детињство: часопис о књижевности за децу*, 46(2), 82-89.

Сјеран (1988): Немања Сјеран, *Речник италијанско-српскохрватски, српскохрватско-италијански са крајком ирамајиком италијанског језика*, Цетиње: Обод; Београд, Загреб: Медицинска књига.

Славска (2020): Магдалена Славска, Синдром вишејезичности у хрватским дечијим романима о домовинском рату, *Детињство: часопис о књижевности за децу*, 46(1), 81-90.

Чумаков (2010): Alexander Chumakov, *Philosophy of globalization*, Moscow: MAKS Press. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/279866764_Philosophy_of_Globalization_Selected_Articles_-_Moscow_MAKS_Press_2010_-_188_p

Jelena Lj. Spasić

University of Kragujevac

Faculty of Education in Jagodina

Department of Philology

GLOBALIZATION PROCESSES IN THE NOVEL *LETO KAD SAM NAUČILA DA LETIM*

Summary: The influence of cultural globalization on language of literature is most intensive in literature for children, which has characteristics of digital natives' language. This paper deals with the language of the novel *Leto kad sam naučila da letim* by Jasminka Petrović. The main goal of the research is to examine linguistic and stylistic features in which the influence of English as a global language, digitalization and mass media is reflected. The problem of linguistic diversity has not been given enough attention in previous analysis dedicated to the analyzed novel. The aim of the paper is to single out linguistic and stylistic characteristics of the novel *Leto kad sam naučila da letim*, which are a consequence of cultural globalization. Along with global cultural homogenization, there is a strengthening of national consciousness and the rise of national cultures. The paper deals with how the process of localization of the global, i.e. glocalization, is manifested in the speech of the characters of the analyzed novel.

Keywords: stylistics, linguostylistics, globalization, anglicisms, novel for children.